

הערות לפרק: ראשית

1. מנחם אוסישקין, מראשי התנועה הציונית.
2. קוסטינה, או קסטינה, היום במקום זה נמצא מושב באר-טוביה.
3. אהרון אהרונסון, מגלה אם החיטה, מאוחר יותר ממנהיגי "ניל".
4. בוריס שץ, מייסד "בצלאל".
5. פנחס רוטנברג, מהפכן רוסי, לימים ממנהיגי הישוב ומקים רשת החשמל בא"י.
6. חיים ארלוזורוב, מנהיג בארץ ישראל. אבא לימד עברית את אביו שאול ארלוזורוב.
7. השם מריה היה נדיר בין יהודים.
8. תחום המושב - איזור של ערים ברוסיה שרק בהן הורשו היהודים לגור בזמן הצארים. באזורים האחרים של רוסיה לא ניתן ליהודים להתגורר.
9. בשנים האחרונות התחלתי לתהות, למה יצאו דווקא אז, בחורף, במזג אוויר קשה, ואיתם תינוק בן 4 חדשים?
- התשובה כנראה בקונגרס הציוני הששי ב-1903, הקונגרס בו נפלה ההחלטה על חיוב הצעת אוגנדה כמקלט ליהודים, ומי שהתנגד לכך, ודבק בציון, צריך להוכיח זאת הלכה למעשה. וכך עשו.
10. המועד כנראה סוף 1906 תחילת 1907.
11. מרכבה של שני סוסים עם גג מתקפל, עגול.
12. כך נהגו לקרוא לו. שמו מחו"ל: מרגוליס קלווריסקי. הישוב מרגליות נקרא על שמו. קלווריסקי עלה לארץ ב-1895 - אחרי שלמד אגרונומיה בצרפת ושימש מורה ומדריך במקוה ישראל. אחרי זמן נשלח למשמר הירדן לתפקיד אגרונום ופקיד יק"א. פעל בגליל התחתון ומשם עבר לנהל את מושבות יק"א בגליל העליון. מפעולותיו הראשונות בגליל - פיטר את השומרים אנשי קאמל בק השיעי ובמקומם מסר את השמירה לצירקסים מן הגולן. פעולה שניה - הבאת שני מורים, מחליף לוילקומיץ ומנהל לבית הספר במטולה. יק"א החברה לישוב ארץ ישראל, שהמשיכה את פועלו של רוטשילד.
13. שמותיהן של בנות קלווריסקי - לפי המקומות בהן פעל אביהן.
14. דבורה נולדה בגליל התחתון, ירדנה - במשמר הירדן וחרמונה הצעירה בגליל העליון, מול החרמון.
15. דלייקה - אדמות כנרת והר-כנרת.
16. קפא"י - קופת פועלי א"י.
17. ברישומות במטולה מצאתי כאילו לא יכולנו לעלות למטולה בחורף בגלל הבוץ. אין זה נכון. היתה אפשרות להגיע דרך צידון.
18. אחרי שעברנו למטולה קיבל את הבית המורה טורקניץ סבה של נתיבה בן-יהודה.
19. את הכבשים קנה אבא מהאיכר ישעיה לויין שהיה לו אחד מעדרי הכבשים הגדולים במטולה. נקנו כעשר כבשים וטליהם.